

DE OORLOGSKRANT

Editie 10
juni 2017

Verschijnt twee keer in 2017
Issn: 2295-6360

een uitgave van de Erfgoedcel Land van Dendermonde

INWONERS IN HET BUITENLAND

Herdenking

Gedurende vier jaar herdenkt de hele wereld de Eerste Wereldoorlog. In de periode 2014-2018 is het honderd jaar geleden dat Europa werd bezet door het Duitse leger en er een hevige loopgravenoorlog werd uitgevochten. **Sporen van de Grote Oorlog zijn zeker ook in het Land van Dendermonde terug te vinden.** In september 1914 werd de stad Dendermonde verwoest, maar ook in de omliggende gemeenten heeft de oorlog een diepe impact gehad. Gedurende vier opeenvolgende jaren moest de bevolking van het Land van Dendermonde een dagelijkse strijd voeren. De erfgoedcel wil met deze reeks van oorlogskranten de beleving van de Grote Oorlog in het Land van Dendermonde vertellen. Niet zozeer de grote veldslagen krijgen aandacht, maar wel de kleine getuigen van dit wereldconflict.

De informatie voor deze oorlogskrant is aangeleverd vanuit het lokale erfgoedveld. Heel wat deskundige vrijwilligers onderzoeken de gebeurtenissen tijdens de Grote Oorlog in de regio. Ook het historisch onderzoek naar het dagelijks leven tijdens de Eerste Wereldoorlog dat door historici van vzw Geheugen Collectief werd gevoerd in opdracht van de erfgoedcel is een bron van informatie.

De tiende editie handelt over inwoners in het buitenland.

Om te ontsnappen aan het oorlogsgeweld sloeg een groot deel van de bevolking van het Land van Dendermonde op de vlucht. Inwoners raakten verstrooid over Vlaanderen, Nederland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. Sommigen brachten (een deel van) de oorlogsjaren door in Duitse werkkampen of gevangnissen.

OP DE VLUCHT NAAR VEILIGER OORDEN

Mensen op de vlucht.
© Heemkring Lebbeke

De familie Verheyden-De Petter vluchtte vanuit Dendermonde naar Alexandria, Schotland.
© Privéarchief familie Verheyden-De Petter, Dendermonde

In de eerste oorlogsdagen werden Dendermonde en de omliggende gemeenten overspoeld door vluchtelingen. Een paniekgolf van bange mannen, vrouwen en kinderen die hun hele hebben en houden op karren en koetsen hadden gestapeld, ging het oprukkende Duitse leger vooraf. Ze brachten verhalen mee van brandende dorpen, plunderingen en Duitse gruweldaden. Een groot deel van de inwoners bleek niet immuun voor de horrorverhalen van de vluchtelingen en besloot zelf ook veiliger oorden op te zoeken. Heel wat mensen verlieten hun geboortedorp en gingen op weg, zonder te weten waar naartoe en zonder te weten wanneer en of ze nog zouden terugkeren. Ze namen mee wat ze konden dragen en volgden de vluchtelingenstromen naar het Land van Waas, Gent, Antwerpen, Oosten-

de en nog verder, over de landsgrenzen. Wie het kon betalen nam de boot naar Engeland. Velen trokken in noordelijke richting, de grens met Nederland over. Meer dan een miljoen Belgen – ruim een zevende van de bevolking – bevond

zich in de eerste weken van oktober, zo wordt geschat, in Nederland.

~~~~~  
Bronnen:  
- DE SCHAEFDRIJVER S.,  
De Grote Oorlog, 104.  
~~~~~


Nonnen uit Dendermonde op de vlucht naar Wichelen.
© Privéarchief August De Maesschalck

Terugkeren of blijven?

Na verloop van tijd herstelde de situatie in België zich enigszins. Vanuit het nu vrijwel volledig bezette land meldden de Duitse autoriteiten dat de vluchtelingen veilig konden terugkeren. De meesten die konden, keerden terug. Na de eerste nood te hebben gelenigd, begreep ook de Nederlandse overheid dat de situatie onhoudbaar was. Een miljoen vluchtelingen in een land van 6,3 miljoen inwoners dreigde het land in chaos te storten. De steden in het zuiden spoorden de vluchtelingen aan om terug te keren.

Een proclamatie in Breda verzocht de vluchtelingen in het belang van henzelf en van hun land naar huis terug te keren en 'noodigt de Bredasche burgerij uit met hen in deze geest samen te werken'. Gratis treinnritten naar de grens werden voorzien. In Zundert staakte het steuncomité de voedselbedeling aan de Belgische vluchtelingen, waardoor het grootste deel van de 3000 vluchtelingen terugkeerde naar België. Niet iedereen wilde of kon terug naar België. Toen een reporter een bezoek bracht aan het herstellingsoord in Soest en aan vrouwen uit Dendermonde en Vilvoorde vroeg naar een mogelijke terugkeer, antwoordden ze: 'Dan liever met onze kindertjes naar de waterkant.'

Een deel van de vluchtelingen die niet naar België wilden terugkeren, kon met de boot naar Engeland of Frankrijk. Anderen bleven gewoon in Nederland. Hoewel Nederland terugkeren stimuleerde – een miljoen vluchtelingen was inderdaad een onhoudbaar aantal – werden de blijvers niet aan hun lot overgelaten. De bezorgdheid daarover weerklonk ook in de Nederlandse pers. In een lezersbrief stelde een lezer zich de vraag of het wel opportuun was om de Belgen tot terugkeren aan te sporen. Hij

Een postkaart gestuurd door een moeder naar haar oudste zoon Michel die achtergebleven was in Zele. De rest van het gezin was wegens armoede gevlucht naar Wallonië in de regio van de Semois.

© Privéarchief Paul De Beule-Van Damme, Zele

opperde dat de mensen uit verwoeste streken met de winter voor de boeg beter zouden blijven. In december 1914 was het aantal vluchtelingen in Nederland al geslonken tot 200.000. In mei 1915 was daarvan nog maar de helft over. De opvang werd georganiseerd in vluchtelingenkampen en later in vluchtelingendorpen.

Uiteindelijk zou meer dan een half miljoen Belgen tot het einde van de oorlog in het buitenland blijven. Bij de wapenstilstand bevonden zich naar schatting 325.000 vluchtelingen in Frankrijk, iets meer dan 160.000 in Engeland en 100.000 in Nederland. Samen vormden de Belgen in ballingschap een veertiende van de vooroorlogse bevolking. Feitelijk bestonden er gedurende de oorlog twee België's: één onder de bezetting en één in ballingschap.

Het is moeilijk om exacte aantallen te plakken op de vluchtelingen uit het Land van Dendermonde die terugkeerden dan wel bleven. Van de oorspronkelijke 10.000 inwoners van Dendermonde waren er in 1916 nog 6200 over. Voor de inwoners van Dendermonde en van andere zwaar

gehavende gebieden bracht de terugkeer tegenrijdige gevoelens met zich mee. Ongetwijfeld deed het deugd om terug naar de eigen streek te trekken, wetend dat de situatie gestabiliseerd was. Naarmate men dichter kwam, groeide echter ook de angst over de toestand van de woning of boerderij.

~~~~~

- Bronnen:**
 - DE SCHAEPRIJVER S., De Groote Oorlog, 105 en 127.
 - AMARA M., CHIELENS P. en OP DE BEECK H., Vluchten voor de oorlog, 16-24.
 - PIRENNE H., La Belgique et la guerre mondiale, 347.
 - BUYSE L., Dendermonde en de Eerste Wereldoorlog 1914-1930, 20-21.
 - STROOBANTS A. en GALLAND A., 1914. Dendermonde aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog, 40.
 - De Tijd, Vluchtelingen en geïnterneerden, dd. 22/10/1914.
 - Algemeen Handelsblad, Amsterdam en de Oorlog, dd. 17/10/1914.
 - De Tijd, Over de terugkeer der vluchtelingen, dd. 22/10/1914.

~~~~~

Dendermondenaars in Engeland

Een bijdrage van Jean-Pierre De Donder, Denderleeuw

In de chaos van de vlucht verloren veel familieleden en vrienden elkaar uit het oog. Plaatselijke kranten stelden kosteloos hun kolommen 'ten dienste van de families die door de wrede Duitsers uit

elkaar zijn gerukt'. Via die weg werden familieleden opgespoord of gaven mensen zelf een teken van leven. Op initiatief van gevluchte Belgen verschenen ook in het buitenland weekbladen

DENDERMONDE.—Ten einde de opzoekingen te vergemakkelijken gelast zich de Heer Advokaat Arnold Broeckaert, North Parade, Aberystwyth (Wales), met het opmaken van de lijst der inwoners van Dendermonde, nu verblijvende in Engeland. Men zende hem naam, voornaam, adres in Dendermonde en adres in Engeland (duidelijk). De volledige lijst zal daarna aan iedereen door DE STEM UIT BELGIË meegedeeld worden, en ongetwijfeld aldus vele verlorenen terechtbrengen.

Krantenartikel in De Stem uit België (5/2/1915).
Bron: <https://hetarchief.be>

Het verhaal van het gezin Baeyens-Pauwels uit Wetteren

Een bijdrage van André Van Damme, Wetteren

De eerste maanden van de Grote Oorlog vluchtten zowat anderhalf miljoen Belgen naar het buitenland, vooral naar Nederland, Frankrijk en Engeland. Ook Eugenia Pauwels uit Wetteren trok bij het uitbreken van de oorlog naar Engeland. Samen met haar 9-jarige dochter en 1-jarig zontje stak ze in het najaar van 1914 het kanaal over. Het was haar bedoeling om verder door te reizen en in Liverpool de boot te nemen naar New York. Haar zontje zou de

reis over de grote plas echter niet meer meemaken. Hij overleed in de winter van 1914-1915 in het Engelse dorp Staines-upon-Thames. Zonder haar echtgenoot of familie om op terug te vallen moet de reis en het verlies van haar zoon een zware beproeving geweest zijn. Vastberaden zette Eugenia echter de reis verder met haar dochter Philomena. Met het schip 'Tuscania' bereikten ze in het voorjaar van 1915 de Verenigde Staten.

en kranten met de bedoeling Belgen nieuws te bezorgen over het thuisfront en landgenoten op te sporen. Zo richtte de Antwerpse priester Floris Prims in Engeland het weekblad *De stem uit België* op en de Belgische krant *l'Indépendance Belge* verscheen gedurende de oorlog achtereenvolgens in Frankrijk en Engeland.

Een belangrijke schakel tussen Dendermonde en de Dendermondenaars die in Engeland verbleven was de advocaat Arnold Broeckaert. Arnold werd geboren in Wetteren als zoon van Jan Broeckaert, de bekende geschiedschrijver. In 1888 verliet het gezin Broeckaert Wetteren om zich te vestigen in Dendermonde, waar Jan griffier was bij de rechtbank van eerste aanleg. Tijdens de eerste jaren van de oorlog verbleef Arnold met zijn echtgenote

Augusta († 19 september 1916) in Aberystwyth, Wales. Arnold zette zich in om, vanuit Wales, Dendermondenaars met elkaar in contact te brengen. Via berichten in *De stem uit België* riep hij Dendermondenaars op om hun gegevens (naam, adres in Dendermonde en Engeland) naar hem te sturen. Deze lijst zou daarna aan iedereen meegedeeld worden en 'ongetwijfeld aldus vele verlorenen terechtbrengen'. Arnold organiseerde ook bijeenkomsten om landgenoten te verenigen. In augustus 1915 organiseerde hij een samenkomst in Aberystwyth om de 85e verjaardag van de Belgische onafhankelijkheid te vieren. Er werd een artistiek concert gehouden en een omhaling ten voordele van de noodlijdende Belgische bevolking. In mei 1916 – Arnold woonde op dat

moment in Glasgow, Schotland – stichtte hij de *Belgische Vriendenkring* om 'de Belgische manspersonen te Glasgow of in den omtrek verblijvend, in staat te stellen onderling te verbroederen, hun de gelegenheid te geven elkander te helpen door raad en daad en onder malkaars 's Zondags eenige gezellige uurtjes over te brengen. Voordrachten zullen worden gehouden, muziek- en toneelfeesten ingericht, sociale studie en werken worden aangevat.'

Een andere gevluchte Dendermondenaar die zich inzette voor zijn stad – en landgenoten was de bakker Cesar Mestag. Samen met een Brusselaar opende hij gedurende de oorlog een patisserie in Londen. Ter gelegenheid van de nationale feestdag van 1916 beslisten zij de helft van hun inkomsten aan een door Koning Albert

gekozen liefdadigheidswerk te schenken.

Het is hartverwarmend dat de Dendermondenaars elkaar in deze penibele tijden niet vergaten.

Krantenartikel in *l'Indépendance Belge* (19/7/1916).
Bron: <https://hetarchief.be>

~~~~~

- Bronnen:**
 - *l'Indépendance Belge*, Pâtisserie Bruxelloise, dd. 19/7/1916.
 - *De Stem uit België*, Dendermonde, dd. 5/2/1915.
 - *De Stem uit België*, Aberystwyth, dd. 6/8/1915.
 - *De Stem uit België*, Glasgow, dd. 2/6/1916.
 - *Gazet van Antwerpen*, Zoeken vluchtelingen en vermisten, dd. 19/9/1914.

~~~~~

Haar echtgenoot Engelbert had reeds voor het uitbreken van de oorlog de overtocht naar Amerika gemaakt om er werk te zoeken in Lowell, in de buurt van Boston. Lowell was op dat

moment bekend voor zijn moderne textiel fabrieken en Engelbert wou er zijn geluk beproeven. Eenmaal gesetteld zou zijn gezin hem nareizen. De start van de oorlog stak hier echter

een stokje voor. Eugenia en kinderen maakten dan wel de afreis naar Amerika, Engelbert keerde terug naar België om zijn land te dienen. Het gezin zou de hele oorlog gescheiden blijven.

Na zijn aankomst en indiensttreding in België, was Engelbert gekazerneerd in het fort van Breendonk. Toen Antwerpen belegerd werd in oktober 1914, werden alle soldaten in het fort gevangengenomen en overgebracht naar Duitsland. Engelbert verbleef gedurende de oorlog in een zestal krijgsgevangenkampen. Uiteindelijk slaagde hij er pas in 1919 in om met de ferry 'France' vanuit Le Havre naar New York te reizen. Daar kwam hij aan op 17 augustus 1919, waarna hij zijn gezin vervoegde dat nog steeds in Lowell woonde.

Eugenia Pauwels en haar dochter Philomena Baeyens, kort na hun aankomst in de Verenigde Staten (1915).
© Privéarchief André Van Damme, Wetteren

Engelbert Baeyens, krijgsgevangene tijdens WO I (8 juni 1920).
© Privéarchief André Van Damme, Wetteren

Het gezin Baeyens-Pauwels zou niet meer terugkeren naar België. In 1920 stuurden ze een brief naar familie in Wetteren. Ze schreven dat het hen goed ging. Philomena die nu al een paar jaar naar school ging in Amerika sprak zelfs al beter Engels dan Nederlands. Engelbert overleed in Lowell op 27 juni 1943. Zijn echtgenote Eugenia stierf 6 jaar later. Philomena huwde met de Amerikaanse Lester Waterhouse. Het huwelijk was echter geen lang leven beschoren. Philomena overleed in Lowell in 1957, op 48-jarige leeftijd.

~~~~~  
**Bronnen:**  
 - Privéarchief André Van Damme

~~~~~


Zin om mee te werken aan de 11^e editie van de oorlogskrant? We zijn op zoek naar verhalen, foto's, documenten, ... over de laatste gevechten en het einde van de Eerste Wereldoorlog in de regio Dendermonde. Alle informatie is welkom (voor 1 december 2017) op info@egclandvanderdendermonde.be of spring eens binnen (Nijverheidsstraat 3, Dendermonde).

Tussen liefdadigheid en onverschilligheid

Aanvankelijk schoten opvanginitiatieven in Nederland, Frankrijk en Engeland als paddenstoelen uit de grond. De bereidwilligheid om te helpen was zeer groot. Het was een morele plicht om hulp te bieden aan de Belgische vluchtelingen. Ze symboliseerden de lijdensweg van 'poor little Belgium' dat zich voor de Duitse platwals had geworpen. Vanuit alle geledingen van de maatschappij werden hulpcomités opgericht: op initiatief van notabelen, van parochies, van wijken, van gemeenten... Mettertijd werd de hulp meer en meer van staatswege georganiseerd omdat particuliere initiatieven opdroogden, er opvangmoeheid bij de bevolking optrad en natuurlijk omdat het er naar uitzag dat de oorlog niet meteen zou eindigen.

De opvang van de vluchtelingen kostte de gastlanden handenvol geld. De inspanning was reëel en niets kan deze ongelofelijke solidariteit in vraag stellen. Toch valt het niet te ontkennen dat de solidariteit langzaam verwaterde. Die terugval ging gepaard met de langzame afbrokkeling van de vluchtelingenstatus. Naarmate de oorlog ook de levensstandaard in de gast-

Foto van een groep vluchtelingen in Nederland.
© Privéarchief familie Verheyden-De Petter, Dendermonde

landen aantastte, beschouwde men de vluchtelingen meer en meer als een last. 'Bloody Belgians' riep men de kinderen in Londen na. In Frankrijk en Engeland was er frustratie omdat zij hun jonge mannen opofferden terwijl de Belgische vluchtelingen de arbeidsplaatsen innamen en in beperktere mate werden opgeëist voor dienstplicht. Zo fungeerden de vluchtelingen geregeld als zondebokken voor het leed waarin de landen die hen opvingen, werden gestort. Culturele verschillen zorgden na verloop van tijd voor wrevel en de frustratie leidde tot stereotypering

van de vluchtelingen: ze waren dronken, onzedig, lui, lomp en smerig. Frustratie, afgunst, medelijden en sympathie: ongetwijfeld wedijverden verschillende gevoelens tegenover de vluchtelingen in de hoofden van de Fransen, Britten en Nederlanders. Het is dan ook onmogelijk te spreken van één publieke opinie. Het verhaal van Berlarenaar André Sacré toont aan dat het individuele contact met vluchtelingen vaak anders verliep dan bepaalde stemmen binnen de publieke opinie deden vermoeden.

Hij was zeventien jaar toen de oorlog uitbrak. Aanvankelijk trok zijn gezin richting Nederland, maar daar stonden ze voor een gesloten grens. Vervolgens gingen ze met de trein naar Oostende en daarna te voet naar Frankrijk, waar ze in Calais inscheepten richting Engeland. Uiteindelijk vonden ze onderdak in Edgbaston, een voorstad van Birmingham. André werkte er in een fabriek tot hij op 6 mei 1916 werd opgeroepen voor militaire dienst. In minder dan twee jaar tijd was André uitstekend geïntegreerd in Engeland. Hij sprak

vlot Engels en had een Engels vriendinnetje, dat Elsie heette. Dat weten we dankzij de brieven die hij van aan het front stuurde. Hij schreef brieven in het Engels, zowel aan Elsie als aan zijn eigen zus. In het privéarchief van de familie Sacré wordt één brief van Elsie bewaard, geschreven op 28 oktober 1917. Daarin bedankte ze hem voor de vorige brief. Ze verzekerde André dat ze niet met een andere jongen uitging en zei dat ze uitkeek naar het einde van de oorlog. In zijn antwoord schreef André dat hij zou proberen om na de oorlog voorgoed in Birmingham te blijven. Het is echter niet zeker of André zijn brief nog heeft kunnen opsturen. André stierf in Vinkem op de operatietafel en werd op 8 november 1917 in Veurne begraven.

~~~~~  
Bronnen:  
- DE SCHAEPPDRIJVER S., De Grote Oorlog, 105.  
- AMARA M., CHIELENS P. en OP DE BEECK H., Vluchten voor de oorlog, 16 en 24.  
- DE BRUYNE C., 'Een van de velen, André Sacré', Tijdschrift Heem- en Oudheidkundige kring Berlare, 11-27.  
~~~~~

Vluchtende familie uit Dendermonde, in de kruiwagen een dode zoon. De eerste dagen van de vlucht moeten verschrikkelijk zijn geweest. Het was drummen langs vreemde wegen en in vreemde steden. Niemand wist hoe het verder moest. Velen hadden geen geld en onderweg waren ze hun familie kwijtgeraakt. Nederlandse journalisten beschreven de taferelen die zich langs de Noord-Brabantse wegen afspeelden: 'Aan den kant van de weg zagen we een groep die dreigde ons hart te breken. Een jonge vader met eenige kinderen, op een kruiwagen een stokoude grijsaard. Blijkbaar rustten zij van een langen tocht. Waarheen?' Families werden uit elkaar gerukt en mensen leefden in angst over het lot van hun dierbaren.

© Historisch Documentatiecentrum Dendermonde

Kalkense dokter vlucht naar Nice

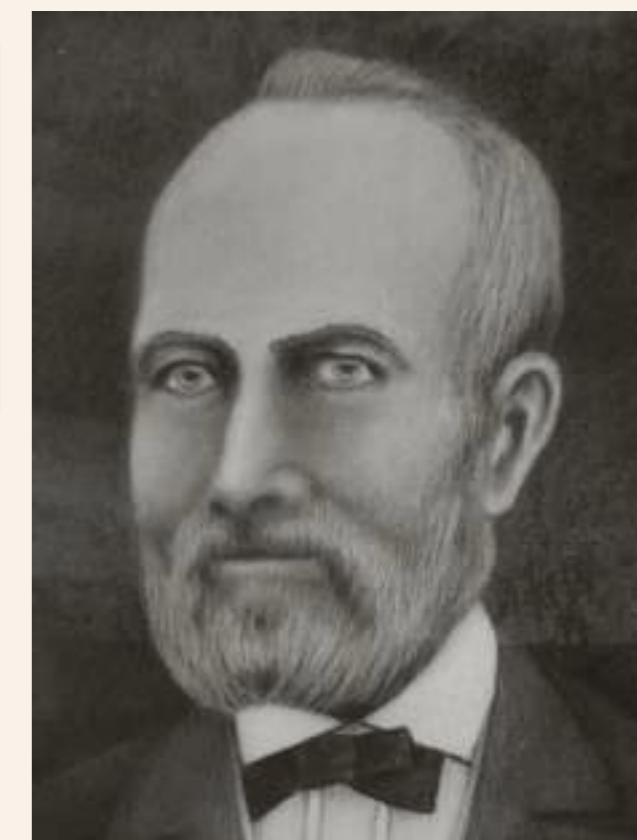
Een bijdrage van André Van de Sompel, Castellum.
Vereniging voor de lokale geschiedenis van Kalken en Laarne

Eugene Terneu werd geboren in Oosterzele op 10 augustus 1843 als zoon van Petrus (Oosterzele, 1796-1846) en Joanna Catharina Crabeel (Kalken, 1809 - Oosterzele, 1891). Hij vestigde zich in juni 1871 als geneesheer in Kalken. Dokter Terneu huwde op 15 mei 1883 te Gent met de bijna drieëntwintigjarige Marie Clemence Louisa Margaretha Coleta Staessens (Gent, 6 juni 1860). Het jonge koppel vestigde zich in een statig herenhuis op het dorp van Kalken dat Terneu kort vóór het huwelijk aangekocht had van de Kalkense oud-burgemeester Adolphe De Weirt. Marie Staessens overleed te Kalken op 24 september 1885 en het huwelijk was kinderloos. Na het overlijden van zijn echtgenote mengde Terneu zich in de lokale politieke strijd. Hij was gemeenteraadslid van 1887 tot 1911 en burgemeester van 1896 tot 1903.

Dendermonde viel op 1 oktober 1914 opnieuw in handen van de Duitse troepen die zo snel mogelijk probeerden de door het Belgisch Leger verdedigde Schelde over te steken richting Gent. Op 8 oktober 1914 verliet Eugene Terneu Kalken en trok in eerste instantie naar Gent. Van daaruit stuurde hij zijn bureu een briefkaart met het verzoek een oogje in het zeil te houden op zijn huis, tuin en andere roerende en onroerende eigendommen. Nauwelijks één dag na zijn vertrek werd Kalken zonder geweld ingenomen door Duitse troepen. Dokter Terneu wou in eerste instantie naar Londen uitwijken, maar hij belandde uiteindelijk in de Zuid-Franse stad Nice, waar hij voor de oorlog jaarlijks met vakantie ging. De dokter zou Kalken niet meer weerzien, want hij overleed op 20 juli 1915 om 23 uur in hotel d'Albion te Nice. De hoteluitbater en vermoedelijk een Belgische

soldaat deden de dag erop aangifte van zijn overlijden.

Samen met de bureu en meid Florentina Kieggem (Kalken, 1860-1935) stelde onderpastoor Constant Strybol (Sint-Niklaas, 1880 - Temse, 1924; onderpastoor te Kalken tijdens de periode 1911-1919) alles in het werk om de woning en de tuin van dokter Terneu uit handen van de Duitse bezetter te houden. Vooral de bescherming van de verzameling van ongeveer tweeduizend flessen wijn die dokter Terneu bij het begin van de oorlog in zijn kelder achter een nieuw gemetseld muurtje had verstopt, bleek niet zo eenvoudig. In december 1914 werd de wijnkelder verkleit, maar niet door de Duitsers gevonden. Later tijdens de oorlogsperiode werden de wijnschat en vele, vooral koperen, voorwerpen in de tuin begraven en ook deels verkocht. Om te vermijden dat het huis door de Duitse

Dokter Eugene Terneu.
Detail uit tekening in potlood door Achilles Crabeel (*1886, Kalken), gemaakt te Kalken in 1914-1915.
© Verzameling Riet Van Heddeghem

bezetter zou opgeëist worden, werd de indruk gewekt dat het statige herenhuis bewoond was: onderpastoor Strybol verbleef er meer dan in de Kalkense pastorie, de woning werd 's nachts bewaakt, de woning en tuin werden door de meid en de bureu onderhouden en het lokale Steun- en Voedingscomité gebruikte enkele kamers. Onderpastoor Strybol bleef zijn taak plichtsbewust vervullen tot de bezittingen van Eugene Terneu officieel overgedragen werden aan diens wettige erfgenaam, Achilles Crabeel, in mei 1920.

~~~~~  
Bronnen:  
- DE LANDTSHEER C., 'Van een wijnkelder, voedselschaarste en Duitse soldaten', De Nieuwe Scheldegalm, editie van het Aankondigingsblad voor Kalken en Laarne, 2014, 3-4.  
- VAN DE SOMPEL A., 'Dokter Eugene Terneu', De Nieuwe Scheldegalm, editie van het Aankondigingsblad voor Kalken en Laarne, 2014, 5.  
- BOGAERT E. en VAN DE SOMPEL A., Kalken, van de Franse Revolutie tot de gemeentefusie met Laarne. Bijdragen tot het historisch onderzoek, 1997.  
- GA Laarne, bevolkingsregisters 1881-1920.  
- Archief van het kadaster Gent, Kalken, Staten 207, 209, 219 en 223.  
- Persoonlijk archief André Van de Sompel  
~~~~~

Negentiende-eeuws herenhuis in Kalken Dorp van waaruit geneesheer Terneu in 1914 vluchtte voor de Duitse bezetter. De woning werd afgebroken midden de jaren 1960 bij de heraanleg van Kalken Dorp. De foto dateert uit de periode vóór 1908. Afdruk van een glasnegatief.
© Verzameling architect Lieven Hanselaer

Weggevoerden en verplicht tewerkgesteld

Naarmate de oorlog verderde en steeds meer Duitse mannen aan het front moesten dienen, kwam de Duitse oorlogseconomie manktrakt te kort. De zo geroemde Belgische industrie lag grotendeels stil en ook de handel draaide op een laag pitje. Bijgevolg waren er enorm veel werklozen in België. De Duitsers lieten hun oog vallen op die honderdduizenden werklozen. Ze moesten de plaats innemen van de Duitse frontsoldaten en de industriële wapenproductie op peil houden. In de loop van 1915 verspreidden de Duitsers de eerste werkaanbiedingen. Ondanks het aanbod van een mooi loon en een goed leven in Duitsland, vertrok slechts een heel kleine groep Belgen naar Duitsland (ca. 12.000). Dit lage aantal kan worden beschouwd als een duidelijk teken van passief verzet. Op vrijwillige basis kon de Duitse bezetter het Belgische potentieel dus niet activeren en daarom werden werklozen vanaf eind 1916 opgeëist. De Belgische stads- en gemeentebesturen trachtten zoveel mogelijk burgers in het land te houden. Ook Leo Bruyninckx, de burgemeester van Dendermonde, weigerde de Duitsers lijsten van werklozen te verschaffen. Het Duitse bevolkingsbureau, het *Meldeamt*, beschikte echter over voldoende gegevens. Op 11 en 12 oktober 1916 werden de eerste Dendermondse werkkrachten opgeëist: 458 mannen vertrokken naar Duitsland. Sommigen keerden na enkele maanden terug naar huis, anderen bleven er tot aan het eind van de oorlog. In totaal werden 917 mannen uit Dendermonde opgeëist. (Dat getal moet evenwel worden genuanceerd omdat sommigen misschien meermaals werden opgeëist). In Zele zouden 590 personen zijn opgeëist.

Sommige opgeëisten werden naar de fronten in België en

Doodsprentjes van opgeëiste Grembergenaren. © Raphael Vermeir

Frankrijk gestuurd waar ze de verdedigingswerken van de Duitse troepen moesten bouwen. Aanvankelijk kwamen de opgeëisten in kampen terecht, waarna ze verdeeld werden over verschillende werkplaatsen. Mannen van alle leeftijden werden opgeëist. Een belangrijke bron is het dagboek van François-Xaveer Possé. Hij kwam uit Sint-Gillis-Dendermonde en was nauwelijks zestien jaar toen hij bij de derde ronde van opeisingen in december 1916 verplicht werd tewerkgesteld. Possé wist al welke lijdensweg het kon worden: zijn vader had eerder al in Soltau vastgezet en was uitgemergeld thuisgekomen.

Het leven in Duitsland was hard, maar wie naar de fronten werd gestuurd kreeg het nog veel harder te verduren. De opgeëisten stonden onder het militaire gezag van soldaten die onder oorlogsspanning leefden. De militaire leiding hield de druk op de bewakers hoog: waar er opgeëisten ontsnapten, werden soldaten naar het front gestuurd. Veel mededogen moest men dus niet verwachten. In zijn dagboek beschreef François-Xaveer Possé zijn ervaringen. Het werk dat ze moesten uitvoeren was zwaar: de aanleg van wegen en spoorlijnen, laad- en loswerk, het graven van een

massagraf of het bouwen van barakken. Hoewel de bewakers hem meermaals voorlogen dat hij bijna naar huis mocht, zou hij tot het einde van de oorlog aan het front tewerkgesteld blijven. Opgeëisten mochten enkel de officiële postkaarten gebruiken en uiteraard kregen ze in het kader van de censuur verschillende beperkingen opgelegd. Het bericht mocht niet langer dan tien regels zijn en de tekst moest duidelijk leesbaar zijn en in degelijk 'Vlaams' worden geschreven. Wie beledigingen neerpande of politieke of militaire aangelegenheden schreef, werd gestraft. De gevangenen mochten niet beschrijven hoe moeilijk het leven in het kamp was.

Zo waren er redelijk wat sterfgevallen in de kampen. Van de circa 590 opgeëiste Zelenaren overleden er 53 in de werkkampen, waarvan 19 door een inslaande geallieerde vliegtuigbom in een werkkamp in het Noord-Franse Bousbécque. De echte schade die deze generatie opgeëisten opliep, was pas na de oorlog zichtbaar. Door ontbering, voedseltekort, mishandelingen en het zware werk kwamen vele mannen kreupel of ziek thuis. Velen waren door de verzwakking een makkelijke prooi voor de Spaanse griep. Anderen stierven vele jaren later – maar nog steeds vroegtijdig – aan een of andere chronische kwaal. Zo had de weduwe van Prosper Bracke uit Sint-

Gillis recht op een uitkering nadat haar man in 1932 overleed aan tuberculose. Volgens bevindingen van de dokters stonden zijn ziekte en overlijden rechtstreeks in verband met zijn verzwakking tijdens de opeising.

Na de oorlog werden de tewerkgestelden en geïnterneerden vergoed. Een speciaal opgerichte Rechterbank voor Oorlogsschade oordeelde over het recht op een vergoeding. De opgeëisten hadden in de eerste jaren na de oorlog ook nog recht op verschillende vormen van materiële hulp, zoals kledij en schoenen.

Aankondiging van de inhuldiging van het vaandel der weggevoerden uit Lebbeke. © Heemkring Lebbeke

Foto en doodsprentje van de opgeëiste Petrus Frans de Wilde uit Hamme. © Privéarchief Robert Verheyden, Hamme

~~~~~  
 Bronnen:  
 - BUYSE L., Dendermonde en de Eerste Wereldoorlog 1914-1930, 23.  
 - QUINTYNE., Zele tijdens de Grote Oorlog, 202 en 219.  
 - SADendermonde, doc. 336.27, 1.  
 - Archief Directie-Generaal Oorlogsslachtoffers.  
 - SADendermonde, doc. B 547.16, dd. 3/1/1920.  
 ~~~~~

Herinneringen aan het thuisland

Soldaten, gevangenen en vluchtelingen uit hetzelfde dorp of dezelfde streek leefden vaak dicht bij elkaar of zochten contact met elkaar. Ze haalden graag herinneringen op aan hun eigen streek en gingen na welke gemeenschappelijke kennis ze hadden.

Getuige hiervan is de brief van Edgard Blancquaert uit Buggenhout, gedateerd op 19 januari 1915. Blancquaert had zich vrijwillig in het Belgische leger aangeboden en kreeg verlof in het Franse Octeville. Daar ontmoette hij bij toeval een dorpsgenoot. Samen schreven ze

een brief aan het thuisfront. Het deed de mannen duidelijk deugd om onder herinneringen op te halen aan hun eigen dorp en streek. Ook frontbladajes waren vaak georiënteerd op een stad of streek en brachten ook lokaal nieuws.

Op die manier gingen nieuwjes uit het dorp snel rond in het 'parallele dorp' achter het front of in het gevangenkamp. Ook in de andere richting kon nieuws sneller worden verspreid. Soldaten schreven in brieven over de lotgevallen van dorpsgenoten. Wie een brief schreef, kreeg stevast de vraag van medesoldaten of de bestemmingen groeten konden overmaken aan

familie of vrienden. Als zo'n brief aankwam zette het netwerk zich in gang en werden de betrokkenen ingelicht. Soms was het goed nieuws, soms was het slecht nieuws.

~~~~~  
 Bronnen:  
 - Archief Heemkundige Kring Buggenhout, brief Blancquaert, dd. 19/10/1915.  
 ~~~~~

Tussen hoop en wanhoop

Iedereen had familie, vrienden of kennissen aan het front, in een vluchtelingenkamp of in een werkkamp. Communicatie met dierbaren die aan de andere kant van het front of in het buitenland verbleven was niet helemaal onmogelijk, maar verliep wel zeer moeizaam. Vanaf maart 1915 was de verzetsorganisatie *Het Woord van de Soldaat/Le Mot du Soldat* begonnen met het doorgeven van berichten tussen het IJzerfront en het bezette gebied. Brieven moesten via het neutrale Nederland binnen en buiten worden gesmokkeld. In conservatieblikken en schoenzolen werden tiendubbel gevouwen papiertjes in en uit België gesmokkeld. Na de volledige sluiting van de Nederlandse grens in de lente van 1915 was dat het enige middel van communicatie tussen het front en het bezette land. Hoewel het smokkelnetwerk relatief performant was, bedroeg de omlooptijd van een brief vaak vele maanden.

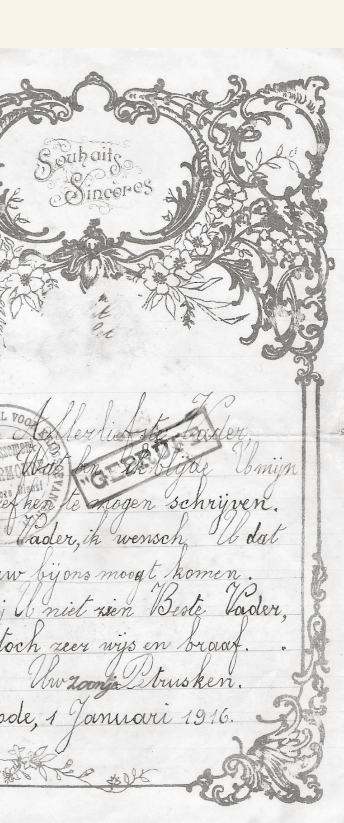
wanhoop. Een gesmokkelde brief of *Zivilarbeiterpostkarte* kon goed of slecht nieuws brengen. Vaak duurde het maanden voor het thuisfront op de hoogte was van het overlijden van een dierbare. Karel Claes bijvoorbeeld was als krijsgévangene geïnterneerd in Soltau en overleed op 27 januari 1915 op drieëntwintigjarige leeftijd. Pas in oktober raakte dat nieuws tot bij de Belgische afdeling van het Agentschap voor Krijsgévangenen van het Rode Kruis. Op zijn beurt vroeg die dienst aan het gemeentebestuur van Baasrode om het droevige nieuws 'met alle wenselijke omzichtigheid' aan de familie te melden.

~~~~~  
 Bronnen:  
 - DE SCHAEPRIJVER S., De Groote Oorlog, 117.  
 - DE BRUYNE C., 'Brief van krijsgévangene Leon Janssens', Tijdschrift Heem- en Oudheidkundige kring Berlare, 37.  
 - SADendermonde, doc. B 514.152, dd. 13/10/1915.  
 ~~~~~

Voorgedrukte krijsgévangenenkaart, te verzenden als veldpostkaart. Gedateerd 27 april 1915. Afgestempeld te Soltau op 20 mei 1915. © Privéarchief Robert Verheyden, Hamme

Postkaart verstuurd via het Inlichtingsbureau voor Krijsgévangenen met de vraag om informatie (verstuurd 16 januari 1916). © Godelieve De Leeuw

Nieuwjaarsbrief van Petrus gericht aan zijn vader die in Soltau (Duitsland) in krijsgévangenschap leefde (1916). De brief werd bezorgd via het Inlichtingsbureau voor Krijsgévangenen en goedgekeurd (Gepruft) door de Duitse censuur. © Eddy Schelfaut

Beeldhouwer Aloïs De Beule, vluchteling in Londen

Een bijdrage van François De Geest, Heem- en Oudheidkundige Kring Zele

Aloïs De Beule, geboren in Zele in 1861 en als beeldhouwer werkzaam in Gent, is een wat vergeten kunstenaar. Nochtans maakte hij gedurende een halve eeuw veel beelden voor openbare en religieuze instanties in ons land en het buitenland. Zijn talent voor tekenen en houtsnijwerk viel al in zijn jeugd op, maar toch ging hij pas op zijn 23ste naar Gent voor een beeldhouwersopleiding. Eerst studeerde hij enkele maanden in de Academie, daarna in de Sint-Lucas-school, waar hij meerdere jaren mocht overslaan en afstudeerde. Ondertussen ging hij in de leer in het beeldhouwatelier van Mathias Zens en daarna bij Petrus Pauwels. Na zijn studies, beëindigd in 1888, richtte hij samen met zijn broer Emiel (1869-1899) een eigen atelier op in Gent.

Het oeuvre van De Beule is zo omvangrijk dat tot op heden niet al zijn werken gelokaliseerd en geïnventariseerd zijn. En er is één grote blinde vlek in zijn loopbaan: de oorlogsperiode. Hij vluchtte bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog met zijn zwangere vrouw naar Engeland. Hun zoon Marc werd er op 13 september 1914 geboren. De enige sporen van hun verblijf in Engeland gedurende de hele oorlog zijn tekeningen die De Beule er heeft gemaakt.

Fragment van een tekening van de hand van De Beule (datum en plaats onzeker).
© Collectie Ignace De Wilde

Daarop staat 'Londen' vermeld. Ze zijn gesigneerd en gedateerd. Op één bepaalde tekening toont hij zichzelf in een of andere historische context. De prominente personages werden door De Beule trefzeker weergegeven. Deze tekening versterkt het vermoeden dat De Beule tijdens de oorlogsjaren vlot in artistieke kringen kon infiltreren. Of die relaties geleid hebben tot realisaties van kunstwerken is niet geweten.

De Beule was gedurende de hele oorlog in Engeland, maar zijn

werk was er al veel vroeger. Al in 1893 werd in Ramsgate, in de St Augustine's Abbey, ontworpen door A.W.N. Pugin, een kruisweg van hem geplaatst. In een publiciteitsfolder van 1908 – *Christian Art Studio* – vermeldt hij al 22 'Chief Sets of Stations of the Cross already erected in England'. Na zijn terugkeer naar België begon Aloïs De Beule onmiddellijk aan een reeks oorlogsmonumenten: 27 in totaal. De meest imposante staan in Doornik, Ieper en Binche. Ook in zijn geboorteplaats Zele staat een monument van zijn hand. Bij de heropbouw van het verwoeste Ieper kreeg De Beule ook diverse opdrachten, onder andere in de Sint-Maartenskerk.

Oproep: Heb je informatie over het verblijf van Aloïs De Beule in Londen?
Contacteer François De Geest (degeestf@telenet.be).

Bronnen:

- DE KNIBBER G., Beeldhouwer Aloïs De Beule, 1936.
- DE WILDE I., Aloïs De Beule – Beeldend vormgever en realist doorheen stijlen (1861-1935), 1994.
- DE GEEST F., Aloïs De Beule (Zele 1861-Gent 1935), Beeldhouwer voor kerk en staat, 2016.

WEDSTRIJD

De Erfgoedcel Land van Dendermonde geeft duotickets weg voor het Red Star Line museum in Antwerpen. Twee miljoen passagiers maakten tussen 1873 en 1934 de oversteek van Antwerpen naar Noord-Amerika met de stoomschepen van Red Star Line. In het Red Star Line museum staan de verhalen van deze landverhuizers centraal. Wil je een duoticket winnen en weet je het antwoord op onderstaande wedstrijdvraag? Stuur dan je antwoord voor 1 oktober 2017 naar info@egclandvandendermonde.be. Wie weet win jij één van de drie duotickets!

Wedstrijdvraag: Wat is de naam van het schip waarmee Eugenia Pauwels en haar dochter Philomena naar de Verenigde Staten voeren in 1915?

Wie deelnam aan de wedstrijd van editie 9 moest antwoorden op de vraag 'Voor welke kranten schreef Horace Green?' Horace Green werkte voor New York Evening Post en The Boston Journal.

De winnaars van een boekenpakket zijn: Olivier Van de Voorde, Denise Heyvaert, Benny Van Assche, Familie Verdoodt-De Kinder en Julien Heyvaert. Ze werden persoonlijk verwittigd.

Eerste Wereldoorlog op de Erfgoedbank Land van Dendermonde

www.erfgoedbanklandvandendermonde.be is een online beeld- en geluidsbank met een schat aan materiaal. Rond de Eerste Wereldoorlog zijn ruim 3000 foto's en documenten digitaal ontsloten.

Ook alle bekende lokale krantencollecties uit het Land van Dendermonde kan je dankzij de erfgoedbank raadplegen en via trefwoorden doorzoeken. Ze zijn dus een heel interessante bron voor (oorlogs)onderzoek.

Heb je zelf materiaal dat je wil delen? Over de Eerste Wereldoorlog of andere thema's waarvan er op de erfgoedbank al collecties zijn? Neem dan contact op: info@egclandvandendermonde.be. Als jouw materiaal past binnen de erfgoedwerking, digitaliseert de erfgoedcel het kosteloos op voorwaarde dat het via de erfgoedbank ontsloten mag worden voor een ruim publiek.

De oorlogskrant beluisteren?

De oorlogskrant wordt telkens ingelezen door blindenzorg Licht en Liefde. In elke (hoofd)bibliotheek van de negen gemeenten van het Land van Dendermonde kan je de cd ontlenen met de ingelezen oorlogskrant.

Een editie van de oorlogskrant gemist?

Alle edities van de oorlogskrant kan je digitaal bekijken via www.egclandvandendermonde.be/educatie.

De meeste edities zijn ook nog op papier verkrijgbaar. Hiervoor kan je contact opnemen via info@egclandvandendermonde.be.

Op de hoogte blijven?

Wil jij graag op de hoogte blijven van wat er reilt en zeilt in het Land van Dendermonde rond cultureel erfgoed? Schrijf je dan in op onze nieuwsbrief via www.egclandvandendermonde.be!

COLOFON

Erfgoedcel

Land van Dendermonde:

Sofie De Veirman
Ruth Pletinck
Dominique Van Swalm
Frauke De Wilde

Onderzoekers

Geheugen Collectief vzw:

Aline Sax
Hannelore Vandebroek
Jakob Ulens
Maarten Mahieu
Peter Van der Hallen

Werkten nog mee:

Castellum. Vereniging voor lokale geschiedenis van Kalken en Laarne
Heem- en Oudheidkundige Kring Zele
HIDOC Dendermonde
Jean-Pierre De Donder
André Van Damme
Stadsarchief Dendermonde